

УДК 378.016:811.161.2'35

ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вітюк Валентина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

ORCID: 0000-0003-4981-9925

E-mail: vityuk-valentyna@ukr.net

Мета статті – аналіз теоретичних джерел і практичного досвіду для здійснення опису засобів формування правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів Нової української школи. Методи дослідження: аналіз і синтез під час опрацювання педагогічної та лінгводидактичної літератури; теоретичне осмислення й узагальнення досвіду роботи над формуванням правописної компетентності студентів; спостереження й аналіз занять з дисципліни «Практикум з українського правопису» для студентів спеціальності «Початкова освіта». Резюме: в умовах модернізації вищої освіти особливої актуальності набувають інноваційні засоби навчання – електронні освітні ресурси, графічні організатори і т. под.

***Ключові слова:** правопис, орфографія, пунктуація, правописна грамотність, правописна компетентність майбутніх учителів початкової школи, засоби навчання, електронні освітні ресурси, графічні редактори.*

MEANS OF PROFESSIONALLY ORIENTED UKRAINIAN SPELLING LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Valentyna Vitiuk, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Primary Education Theory and Methods, Lesia Ukrainka Eastern European National University.

ORCID: 0000-0003-4981-9925

E-mail: vityuk-valentyna@ukr.net

The article is focused on the relevance of spelling the training of future primary school teachers at the present stage of the modernization of higher education in Ukraine. It is noted that one of the promising areas of increasing the spelling of students' literacy is the use of effective teaching aids that contribute to the development of cognitive activity, independent thinking, and the ability to critically evaluate information from the different sources. The purpose of the article is to analyze theoretical sources and practical experience for the implementation of the inventory of teaching tools that are used or can be used in the process of forming the spelling of the competence of future primary school teachers of the New Ukrainian School. To achieve the goal, the following research methods were used: theoretical – analysis and synthesis in the processing of linguistic, pedagogical and methodological literature on the problem under study; theoretical understanding and generalization of the experience of philologists and their own work experience to determine the state of work on the formation of the spelling of the competence of future primary school teachers; empirical – observation and analysis of classes in the discipline “Workshop on Ukrainian spelling” for students majoring in “Primary education”.

As a result of the problem analysis, we came to the conclusion that in the conditions of modernization of education, updating its content and structure, innovative teaching tools, including electronic educational resources, graphic organizers, etc., becomes especially relevant. Effective implementation of modern teaching aids in the educational process will ensure the implementation of personality-oriented and communicatively competent approaches in the process of forming the spelling competence in future primary school teachers of the New Ukrainian School.

Keywords: *spelling, orthography, punctuation, spelling literacy, spelling competence of future primary school teachers, teaching aids, electronic educational resources, graphic editors.*

Підготовка майбутніх учителів початкових класів Нової української школи вимагає впровадження в систему підготовки випускників закладів вищої освіти сучасних засобів навчання, що сприяють фаховому зростанню студентів за допомогою засобів усережжя. Нині виклики інформаційного суспільства, вимоги Нової української школи, поява електронних засобів навчання нового покоління потребують фахівців, які володіють новою технікою та інноваційними технологіями в інформаційно-освітньому середовищі. Обґрунтовуючи необхідність оволодіння майбутніми педагогами основ сучасних засобів навчання, Е. Тоффлер стверджує, що «У ХХІ столітті безграмотним вважається вже не той, хто не вміє читати і писати, а той, хто не вміє вчитися, доучуватися й переучуватися» [1]. Тому особливої актуальності у наш час набуває питання впровадження в лінгвометодичну підготовку майбутніх учителів початкової школи сучасних засобів навчання, оскільки рівень комунікативної компетентності, зокрема правописної грамотності студентів сучасних вишів залишається невисоким. Відтак одним із шляхів удосконалення вивчення правопису в закладах вищої педагогічної освіти вважаємо впровадження електронних освітніх ресурсів, інформаційно-комунікаційних комплексів, створення інформаційно-освітнього середовища.

Питання засобів навчання, освітніх ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій описано в працях В. Бикова, М. Жолдака, М. Кадемії, І. Кучерук, Г. Корицької, О. Семенов, Л. Струганець та ін. У наш час лінгводидакти (О. Біляєв, Л. Симоненкова, М. Вашуленко, М. Бардаш, Н. Шкурятяна, О. Хорошковська, І. Хом'як, Л. Райська, О. Коломійченко, О. Караман, С. Яворська, М. Николин, О. Антончук та ін.) приділяють значну увагу вивченню правопису в закладах загальної середньої та вищої освіти. Проте незважаючи на певні здобутки в методиці навчання правопису української мови, проблема формування правописної компетентності в студентів закладів вищої педагогічної освіти потребує подальшого вирішення. Аналіз лінгводидактичної літератури підтверджує доцільність та актуальність пошуку оптимальних шляхів удосконалення правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів Нової української школи.

Мета статті – на основі аналізу теоретичних джерел і практичного досвіду здійснити огляд засобів навчання, які використовуються або можуть бути використані у процесі формування правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів Нової української школи.

Сучасні вимоги до професійної підготовки конкурентноспроможного фахівця передбачають мовно-мовленнєву компетентність у процесі професійної діяльності, що у свою чергу актуалізує широке впровадження інноваційних методів, прийомів і засобів

навчання. Загальновідомо, що добре продумані засоби навчання сприяють підвищенню ефективності кожного з методів і прийомів навчання.

У педагогіці та лінгводидактиці спостерігаємо різні підходи до класифікації засобів навчання. С. Терепищій вважає, що «види засобів навчання досить різноманітні, їх склад залежить від рівня розвитку науки, техніки та інформаційних технологій» [2, с. 84]. О. Новиков поділяє засоби навчання на 1) матеріальні; 2) інформаційні; 3) мовні; 4) логічні; 5) математичні [3, с. 120–121]. В. Краєвський, А. Хуторський пропонують класифікувати засоби навчання за такими ознаками: склад об'єктів (матеріальні та ідеальні); складність (прості і складні); спосіб використання (динамічні та статичні); характер впливу (візуальні, аудіальні, аудіовізуальні); носії інформації (паперові, магнітооптичні, електронні та лазерні); відношення до технологічного процесу (традиційні, сучасні та перспективні) засоби навчання [4, с. 269–270]. М. Пентилюк до дидактичних засобів навчання відносить «підручники, дидактичний матеріал, наочність, технічні засоби» [5, с. 87].

Вагомими ідеальними засобами формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи вважаємо зразкове мовлення викладача, стилістично довершені тексти художньої та науково-популярної літератури.

Мовлення викладача має бути чітким, виразним, розміреним, із підвищенням сили голосу під час уведення нових понять, із дотриманням норм орфоепічної вимови, із логічно зв'язним описово-розповідним чи проблемним викладом матеріалу.

Важливу роль у формуванні правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи відіграють **навчальні тексти**, бажано об'єднані однією тематикою, різних мовних стилів: художнього (народна творчість і художня література), наукового (наукові статті, уривки текстів із науково-популярних посібників), публіцистичного, офіційно-ділового, розмовно-побутового. На прикладі готових текстів студенти мають змогу побачити, як орфографічні та пунктуаційні норми функціонують у мовленні, або ж за завданням викладача студенти самостійно творять зв'язні тексти відповідно до призначення, цільової аудиторії, форми подачі інформації, дотримуючись правописних правил сучасної української мови.

Невід'ємною складовою засобів навчання в закладах вищої освіти є **навчальні підручники, посібники**, словники, наукові праці, методичні рекомендації, фахові періодичні видання, матеріали науково-практичних конференцій, різні засоби комунікації (чати, форуми, електронна пошта, блоги) тощо. У «Методичних рекомендаціях щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів» зазначено, що «основний текст підручника (навчального посібника) – це дидактично та методично оброблений і систематизований автором навчальний матеріал. Викладання матеріалу в навчальній книзі має характеризуватися об'єктивністю, науковістю та чіткою логічною послідовністю. Композиція підручника, подання термінів, прийоми введення до тексту нових понять, використання засобів наочності повинні бути направлені на те, щоб передати студентові певну інформацію, навчити його самостійно користуватися книгою, викликати інтерес до предмета, що вивчається» [6].

Впродовж останніх років особливого поширення набувають **електронні освітні ресурси** – «навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали й засоби, що

розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і використовуються для забезпечення навчальної діяльності здобувачів освіти» [7]. Так, на лінгвістичному порталі MOVA.info (<http://www.mova.info>) розміщені електронні словники, лінгвокалендар, читальна зала (наукові статті з різних галузей мовознавства) і т. ін. [8]. Цінними є електронна енциклопедія «Українська мова» (розробники – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови НАН України), словники з культури мови (<http://chak-chy-pravylnu-my-hovorymo.wikidot.com>) [9]. Л. Струганець розробила навчально-методичний комплекс «Культура мови» в освітньому середовищі Moodle [10].

Переваги електронного підручника визначив Л. Скуратівський, стверджуючи, що такий підручник «розкриває нові можливості щодо підвищення грамотності в процесі систематичного використання інформаційних технологій, оскільки передбачає окремі модулі для перевірки грамотності студента, які запропоновано у двох варіантах: а) у межах шкільної програми; б) повному академічному, створюючи необхідні умови для досконалого опанування правописними нормами всіма, хто цього бажає» [11, с. 9]. Заслуговує на увагу думка І. Захарової про «особливу популярність тих електронних підручників, які побудовані на гіпертекстовій основі, що дає змогу рухатися гіперпосиланнями, спеціально представленими у вигляді малюнка або специфічного виділення слова й супроводжується звуковим, відео- й медіасупроводом навчальної інформації, [12, с. 30], що в цілому розширює необхідний обсяг інформації, дає змогу повертатися до вже вивченого, не залишаючи попередньої сторінки, прослухати аудіозаписи й переглянути медіасюжети для кращого сприйняття навчального матеріалу.

Загальновідомими нині є online ресурси: Лайфхаки із української мови від EdEra (<https://bit.ly/2TGcG3Q>) [13], Тренажер із правопису української мови (<https://webpen.com.ua/>) [14], Мова – ДНК нації (<https://ukr-mova.in.ua/>) [15], Classtime (<https://www.classtime.co/>) [16], Kahoot (<https://kahoot.com/b/>) [17] та ін.

Вимогою часу є використання на лекційних і практичних заняттях **інтерактивної дошки** (SMART Board), що дозволяє презентувати відео-медіаматеріали, звукозаписами, статистичні зображення (схеми, таблиці, фрагменти електронних підручників) тощо.

Універсальним поліфункційним технічним засобом є **комп'ютер**, який може надати «будь-яку навчальну інформацію, довідковий матеріал, дає можливість програмувати різні види вправ, завдань проблемного характеру, запитальників для самоперевірки» тощо [18, с. 160]. Комп'ютер дозволяє інтегрувати зорову наочність зі слуховою, застосовувати мультиплікації, поєднувати колір, динаміку, що в цілому покращує можливості подачі навчальної інформації та підсилює мотивацію студентів до навчання, сприяє більш якісному й свідомому засвоєнню навчального матеріалу, надає науково-пізнавальній діяльності студентів дослідницького, творчого характеру, продовжуючи формувати у майбутніх учителів початкової школи вміння й навички самостійної роботи.

Актуальним нині є **створення персональних сайтів учених**, які містять інформацію про особистість, науково-професійну діяльність, контакти, підручники та посібники, статті, мультимедійні презентації тощо. Наприклад, персональний

сайт Сергія Омельчука – <http://omelchuk.ks.ua> [19], школа Івана Ющука – <https://ushchuk.wordpress.com> [20]. Одним із способів презентації сайту є **блог викладача**, головний зміст якого – записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються. Наприклад, блог Галини Корицької «Камертон філолога» [21] містить опис досвіду творчих учителів, відеофрагменти конференцій і т.ін.

Ми погоджуємось із думкою Н. Голуб про ефективність традиційних, перевірених часом, засобів навчання таких як: логічні схеми, таблиці, графіки, діаграми, алгоритми, що набули нових форм **графічних організаторів**, зберігаючи при цьому свою сутність [22, с. 235].

Під графічними організаторами ми розуміємо графічне представлення інформації на папері або моніторі у вигляді таблиць, схем, діаграм тощо. Графічні організатори спонукають студентів глибоко вникнути в суть теми, зрозуміти її, осмислити, проаналізувати, узагальнити матеріал і візуально його представити.

Види графічних організаторів є різними. Вони розрізняються за завданнями і за організацією освітнього процесу. Наявні графічні організатори для збирання інформації, послідовності, систематизації й структурування понять, ідей, уявлень або когнітивні графічні організатори категоризації, класифікації відношень, оцінки, розв'язання проблем, вибору кращого рішення, підготовки проекту, структурування тексту, підготовки творчого письмового завдання тощо [23].

Рекомендуємо під час вивчення правопису української мови застосовувати алгоритми, концептуальні таблиці, зведені таблиці, Т-таблиці, діаграми Венна, дискусійні сітки Елвермана, картографування тексту, кластери, фішбоуни, відеоскрайбінги, скрайбінг-презентації, хмари тегів (слів-термінів-орфограм-пунктограм), кроссенси та ін.

Ефективним засобом підвищення правописної грамотності студентів є **алгоритми**, які забезпечують цілеспрямовану організацію мисленнєвої діяльності та розвиток логічного мислення. М. Пентилюк визначає алгоритм як «систему правил для розв'язування певних навчальних завдань, як чітко визначену логічну та послідовну систему аналітичних дій і окремих операцій, мета яких – вибрати правильну відповідь» [18, с. 12].

Концептуальну таблицю використовуємо для того, щоб навчити студентів узагальнювати матеріал, розвиваємо у них вміння аналізувати та порівнювати два чи більше правописних понять, правил тощо.

Концептуальну таблицю укладаємо за таким алгоритмом:

1. По горизонталі записуємо те, що аналізується, порівнюється, а по вертикалі – лінії порівняння. Ці лінії порівняння студенти формулюють самостійно.
2. По горизонталі записуємо пропозиції студентів стосовно ліній порівняння. Колективно можна укласти одну лінію порівняння, а інші лінії студенти укладають самостійно.

Наприклад, під час вивчення теми «Правопис частки» пропонуємо студентами опрацювати нову редакцію українського правопису [24, с. 32–47] та заповнити подану концептуальну таблицю 1.

Схема 1

Отже, в умовах модернізації вищої освіти, оновленні її змісту та структури особливої актуальності набувають сучасні засоби навчання, зокрема електронні освітні ресурси, графічні організатори і т. под. Ефективне впровадження в освітній процес сучасних засобів навчання забезпечить реалізацію особистісно орієнтованого та комунікативно компетентнісного підходів у процесі формування правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів Нової української школи.

Перспективою подальших досліджень є впровадження сучасних засобів навчання для цілісного вивчення змін у новій редакції українського правопису, апробація, експериментальна перевірка ефективності застосування засобів навчання для формування правописної компетентності студентів закладів вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тоффлер Е. Шок будущего. Москва : ООО АСТ, 2002. 557 с.
2. Терепиций С. Стандартизация вищої освіти (спроба філософського аналізу): монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 197 с.
3. Новиков А. М. Методология учебной деятельности. Москва: Эгвес, 2005. 176 с.
4. Краевский В. В., Хуторской А. В. Основы обучения. Дидактика и методика. Москва: Академия, 2007. 352 с.
5. Словник-довідник з української лінгводидакти: навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.
6. Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів. URL: <http://www.zoology.dp.ua/wp-content/downloads/NMK/metodica.pdf>. (дата звернення 23.12.2019).
7. Проект положення про електронні освітні ресурси. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1041> (дата звернення 23.12.2019).
8. Дарчук Н. Лінгвістичний портал MOVA.info. *Лексикографічний бюлетень*. Вип. 13. Київ: Інститут української мови НАН України, 2006. С. 137–143.
9. Чак Є. Д. Чи правильно ми говоримо? К.: Освіта, 1997. 240 с. URL: <http://chak-chy-pravylno-my-hovorymo.wikidot.com> (дата звернення 03.12.2019).
10. Струганець Л. В. Інтерактивний навчально-методичний комплекс з «Культури мови» у системі Moodle. *Теоретико-практичні аспекти сучасних лінгвістичних та лінгводидактичних парадигм*. Рівне – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2012. С. 15–20.
11. Скуратівський Л. Інформаційні технології як засіб мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 4. С. 7–10.
12. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании. Москва: Академия, 2005. 192 с.
13. Лайфхаки із української мови від EdEra. URL: <https://bit.ly/2TGcG3Q> (дата звернення 03.12.2019).
14. Тренажер із правопису української мови. URL: <https://webpen.com.ua/> (дата звернення 03.12.2019).

15. Мова – ДНК нації. URL: <https://ukr-mova.in.ua/> (дата звернення 03.12.2019).
16. Classtime. URL: <https://www.classtime.co/> (дата звернення 03.12.2019).
17. Kahoot. URL: <https://kahoot.com/b/> (дата звернення 03.12.2019).
18. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.
19. Сергій Омельчук: персональний сайт. URL: <http://omelchuk.ks.ua> (дата звернення 03.12.2019).
20. Школа української мови Івана Ющюка. URL: <https://ushchuk.wordpress.com> (дата звернення 03.12.2019).
21. Камертон філолога: блог Корицької Галини Романівни. URL: <http://korycja50.blogspot.com> (дата звернення 03.12.2019).
22. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
23. Левина Л. М. Организация самостоятельной работы студентов в условиях перехода на двухуровневую систему высшего профессионального образования. Новгород, 2010. 96 с.
24. Український правопис у новій редакції. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 03.06.2019).

REFERENCES

1. Toffler, E. (2002). *Shok budushchoho*. Moskva: OOO ACT [in Ukrainian].
2. Terepyschyi, S. (2010). *Standartyzatsiia vyshchoi osvity (sproba filosofskoho analizu)*. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
3. Novykov, A. M. (2005). *Metodolohyia uchebnoi diiatelnosti*. Moskva: Ehves [in Ukrainian].
4. Kraevskij, V. V., Hutorskoj, A. V. (2007). *Osnovy obuchenija. Didaktika i metodika*. Moskva: Akademiya [in Russian].
5. *Slovnnyk-dovidnyk z ukrainskoi lnhvodydakty*. (2015). M. I. Pentyliuk (Ed.). Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
6. *Metodychni rekomendatsii shchodo struktury, zmistu ta obsiahiv pidruchnykiv i navchalnykh posibnykiv dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv*. URL: <http://www.zoology.dp.ua/wp-content/downloads/NMK/metodica.pdf> [in Ukrainian].
7. *Proiekt polozhennia pro elektronni osviti resursy*. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1041> [in Ukrainian].
8. Darchuk, N. (2006). *Linhvistychnyi portal MOVA.info. Leksykohrafichnyi biuleten*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy, *Issue 13, 137–143* [in Ukrainian].
9. Chak, Ye. D. (1997). *Chy pravylno my hovorymo?* Kyiv: Osvita. URL: <http://chak-chy-pravylno-my-hovorymo.wikidot.com> [in Ukrainian].
10. Struhanets, L. V. (2012). *Interaktyvnyi navchalno-metodychnyi kompleks z «Kultury movy» u systemi Moodle. Teoretyko-praktychni aspekty suchasnykh lnhvistychnykh ta lnhvodydaktychnykh paradyhm*. Rivne – Ostroh: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», *15–20* [in Ukrainian].
11. Skurativskiy, L. (2005). *Informatsiini tekhnolohii yak zasib movlennievoho rozvytku uchniv u protsesi navchannia ukrainskoi movy v osnovnii shkoli. Ukrainska mova i literatura v shkoli, 4, 7–10* [in Ukrainian].
12. Zaharova, I. G. (2005). *Informacionnye tehnologii v obrazovanii*. Moskva: Akademiya [in Russian].
13. *Laifkhaky iz ukrainskoi movy vid EdEra*. URL: <https://bit.ly/2TGcG3Q> [in Ukrainian].
14. *Trenazher iz pravopysu ukrainskoi movy*. URL: <https://webpen.com.ua/> [in Ukrainian].
15. *Mova – DNK natsii*. URL: <https://ukr-mova.in.ua/> [in Ukrainian].
16. Classtime. URL: <https://www.classtime.co/> [in Ukrainian].
17. Kahoot. URL: <https://kahoot.com/b/> [in Ukrainian].
18. *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednikh osvitnikh zakladakh*. (2009). M. I. Pentyliuk (Ed.). Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
19. *Serhii Omelchuk: personalnyi sait*. URL: <http://omelchuk.ks.ua> [in Ukrainian].
20. *Shkola ukrainskoi movy Ivana Yushchuka*. URL: <https://ushchuk.wordpress.com> [in Ukrainian].
21. *Kamerton filoloha: Bloh Korytskoi Halyny Romanivny*. URL: <http://korycja50.blogspot.com> [in Ukrainian].
22. *Holub, N. B. (2008). Rytoryka u vyshchii shkoli: monohrafiia*. Cherkasy: Brahma-Ukraina [in Ukrainian].
23. *Levina, L. M. (2010). Organizacija samostojatel'noj raboty studentov v uslovijah perehoda na dvuhurovnevujuu sistemu vysshego professional'nogo obrazovanija*. Novgorod [in Russian].
24. *Ukrainskyi pravopys u novii redaktsii*. URL: <https://mon.gov.ua> [in Ukrainian].